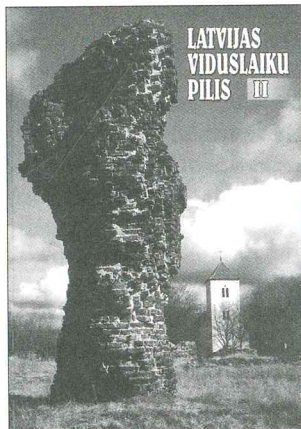


IEVA OSE. LATVIJAS VIDUSLAIKU PIŅŪ
PĒTNIECIBA 18.–20. GADSIMTA. LATVIJAS
VIDUSLAIKU PILIS [LATVIJOS VIDURAMŽIŅŪ PILIŅŪ
TYRINĒJIMAI XVIII–XX A. LATVIJOS VIDURAMŽIŅŪ
PILYS]. RĪGA: LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA
APGĀDS. 2001. T. II. 384 P.



Iki šiol tiek akademi-
nē mokslininkų visuome-
nē, tiek ir platus skaitytojų
ratas knygomis apie Rytų
Pabaltijo pilis nelepinami.
Kiekvienas toks darbas
priimamas su atitinkamu
dėmesiu. Šį kartą tokio
dėmesio yra verta Latvijoje
pasirodžiusi vidurinės
kartos pilių tyrinėtojos Ie-
vos Osės knyga apie mūri-
nių pilių tyrinėjimus
Latvijoje nuo XVIII a. vi-

durio iki pat XX a. paskutiniojo dešimtmečio. I. Osė ži-
noma kaip koklių tyrinėtoja¹, besidominti ir pilių tyrimų
istorija². Recenzuojama knyga tarsi apibendrina visus iki
tol šioje srityje jos nuveiktus darbus pateikdama aiškų ir
ganėtinai išbaigtą Latvijos pilių pažinimo vaizdą. Pas-
tarųjų Latvijoje yra ne tiek jau mažai – šiandien pri-
skaičiuojama apie šimtą³. Pačios pilys čia gyvavo
ganėtinai ilgą laikotarpį – nuo XIII a. pradžios iki
XVIII a. pradžios.

Struktūriškai I. Osės knyga susideda iš 3 pagrindi-
nių dalių: pačios pilių tyrinėjimų istorijos, platesni-
nių pagrindinių pilių tyrinėtojų gyvenimo ir darbų
apžvalgos bei svarbiausių ankstyvų XVII–XIX a. iko-
nografinių šaltinių apie pilis apibūdinimo. Ji iliustruo-
ta kruopščiai parinktomis ir gerai poligrafiškai
reprodukuotomis 138 iliustracijomis, iš kurių 16 yra
spalvotos. Kaip ir priklauso gerai paruoštai knygai,
joje yra šaltinių ir literatūros sąrašai, asmenų ir geog-
rafinės rodyklės, iliustracijų metrikų sąrašai bei re-
ziumė vokiečių kalba.

Pirmoji dalis, skirta pilių tyrinėjimų istorijai, kaip
rodo pats knygos pavadinimas, yra pagrindinė ir už-

ima beveik pusę knygos (tekstinė dalis su 56 iliustra-
cijomis – iki 156 puslapio). Ji suskaidyta į 3 pagrindi-
nius skyrius, kurie, savo ruožtu, pagal aptariamą
temas padalyti į smulkesnius skyrelius. Ši knygos da-
lis sukonstruota daugiausia chronologiniu principu,
nors tose vietose, kur pilių tyrimų istoriją autorei bu-
vo geriau atskleisti per konkrečias temas, vyrauja pas-
tarasis būdas. Domėjimasis pilimis Latvijoje prasidėjo
praėjus kažkiek laiko po jų apleidimo, nors įvairios
medžiagos apie jas (pilių sąrašų, aprašymų, planų ir
piešinių) yra jau nuo XV a. pradžios. Domėjimasis
pilimis ypač sustiprėjo XIX a. Iš šio laikotarpio yra
tokios asmenybės kaip Fridrichas Krūzė (1790–1866),
Julius Deringas (1818–1898) ir Antonis Buchholcas
(1848–1901). Tuomet atsiranda dar vienas pilių paži-
nimo šaltinis – fotografija, pradedami jų archeologi-
niai kasinėjimai, pasirodo pirmieji apibendrinantys
darbai, susirūpinama griuvėsių apsauga. Prie to ne-
maža dalimi prisidėjo nauja tyrinėtojų karta: Vilhel-
mas Neimanis (1849–1919), Reinholdas Gulekė
(1834–1927), Karlas Liovis of Menaras (1855–1930).
XX a. pirmojoje pusėje šios tendencijos sustiprėjo ir
įgavo sisteminių pobūdį. Visa tai pakankamai išsamiai
ir kartu apibendrinamai aptariama pirmajame skyriuje
(p. 13–76).

Antrasis skyrius (p. 77–125) skirtas pilių tyrinėj-
imų XX a. antrojoje pusėje apžvalgai. Latvijoje pilių
tyrimai buvo atnaujinti 6 dešimtmetyje (Turaidos pi-
lis). Tolesnius jų tyrinėjimus labai stimuliuavo hidro-
elektrinių ant Dauguvos statybos. 7-ajame dešimtmetyje
vykstant Plavinių hidroelektrinės statybai plačiau ty-
rinėtos 4 pilys. Kuoknesėje Adolfas Stubavas 1961–
1966 m. ištyrė 1400 m² plotą, Luokstenės pilyje
1962–1964 m. Evaldas Mugurevičius – apie 2000 m²
plotą (60% teritorijos), Altenės pilyje Janis Grauduo-
nis – 2100 m² (apie pusę pilies ploto), Sėlpilio pilyje
1963–1965 m. Elvyra Šnorė, Ana Zarinia ir Maris
Atgasis – 3500 m² plotą. Rygos hidroelektrinės sta-
tyba lėmė Martinsalos (Mugurevičius, 1966–1974),
Ikškilės (Grauduonis, 1968–1975), Vecdolės (Atga-
zis, 1966–1968) ir Salaspilio (Stubavas, 1967–1975)
pilių plačius tyrinėjimus. Dalis šios medžiagos buvo

¹ Ose I. Podiņu krāsnis Kurzemes un Zemgales pilis 15.gs. beigās–18.gs. sākums. Rīga, 1996.

² Iki 2000 m. jos spausdinti darbai pateikiami aptariamoms knygoms bibliografijoje (p. 334–335).

³ Priekšvārds // Latvijas viduslaiku pilis. Rīga. 1999. T. I, p. 5.

paskelbta⁴. Kartu dirbo istorikai bei architektai. Ir nors Latvijai atgavus nepriklausomybę pilių tyrinėjimai sumenko, kaip matyti iš suvestinės lentelės (p. 121–123) iki 1999 m. iš viso tyrinėtos 36 pilys. Dalies jų nepertraukiami kasinėjimai yra rekordiška ilgi (Cėsio pilyje Zigrida Apala tyrinėja nuo 1975 m., Turaidos pilyje J. Grauduonis – nuo 1976 m.). Šie vos keli skaičiai paminėti norint parodyti pilių tyrinėjimų mastą Latvijoje, kuris, be labai gausios archeologinės–architektūrinės medžiagos, natūraliai kelia ir šių pilių tyrinėjimo metodologines ir tipologines problemas. Pastarosioms aptarti skirtas paskutinis pirmosios dalies skyrius (p. 126–156). Tai logiška pilių tyrinėjimų istorijos paibaiga, kuri yra aktuali ne tik Latvijai, bet ir platesniam regionui, taip pat ir mums. Ties juo tenka sustoti kiek ilgiau.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad į šį skyrių pateko menkai tarpusavyje susiję dalykai: pagrindinių pilių dalių terminologija, tipologija (paantraščiėje yra ir chronologija, kuri išsamiau neplėtojama) ir galiausiai jau pati tyrimų metodologija. Vis dėlto jungiamoji grandis, kurią galima pavadinti šiuolaikinės pilių tyrinėjimų metodologijos pagrindu, čia juntama aiškiai. Tai platus pilių tyrinėjimo kontekstas. Pati I. Osė yra ne kartą dalyvavusi tarptautinėse pilių tyrinėtojų konferencijose, neblogai susipažinusi bent jau su atitinkama literatūra vokiečių kalba. Pats tyrimo objektas Latvijoje – prie vokiečių statytos pilys – irgi vienareikšmiškai rodo į tokio tyrimų konteksto būtinumą. Ne paslaptis, kad sovietiniu laikotarpiu pirmiausia dėl literatūros ir gyvų kontaktų nebuvimo pilių tyrinėjimai buvusioje Sovietų Sąjungoje dažniausiai apsiribodavo vieno objekto analize tik retkarčiais paieškant platesnių analogų. Jau geras dešimtmetis, kaip ši situacija esmingai pasikeitė, tačiau daugelis ano laiko nuostatų ir išvadų pilių tyrinėjimų baruose išliko. Jų metodologinių pagrindų švelni kritika, kaip pažymi pati autorė, „nėra priekaištai ankstesniems tyrinėtojams, o mėginimas realiai vertinti esamą situaciją ir galbūt paskatinimas keisti požiūrį į tyrinėjamą objektą“ (p. 156). Mūrinėms pilims būtinas tyrinėjimų kompleksiskumas. Pagal autorę jose turi dirbti paminklų apsaugos specialistai, viduramžių istorikai, architektai, meno istorikai ir archeologai (jų sąrašas pateikiamas autorės nurodyta tvarka (p. 141–144)). Kaip tokių darbų užsieninis pavyzdys plačiau pristatomas vokiečių pilių tyrėjo Joachimo Ceinės darbas (p. 144–147). Šios recenzijos autorius nebūdamas mūrinių pilių tyrinėtoju, nesiima vertinti pas-

tarojo teiginių, tuo labiau iš jų perpasakojimo, tačiau racionalių minčių juose tikrai yra. Kritikos neišlaiko ir mūrinėse pilyse taikomi tradiciniai archeologinių tyrimų metodai (p. 147). Kartu pateikiamos kai kurios metodinės inovacijos, išbandytos Bauskės pilies tyrinėjimuose. Kalbant apie fotogrammetrijos taikymą Latvijos pilių fiksacijoje reikia pastebėti, kad vieną Latvijos architektūros paminklą – Ikskilės pilies bažnyčią – yra matavę lietuvių specialistai⁵.

Antra knygos dalis skirta iškiliausiams ankstesniems Latvijos mūrinių pilių tyrinėtojams: J. Deringui, V. Neimaniui, R. Gulekei, K. Lioviui of Menarui ir Arminui Tulsei (1907–1977) paminėti. Jiems skirtuose skyriuose galima rasti ne tik išsamų žinių jų biografijoms bei nuveiktiems darbams nušviesti, tačiau ir pačių tyrinėtojų portretus, ikonografinės medžiagos pavyzdžių. Kadangi kai kurie iš jų (J. Deringas, K. Liovis of Menaras) yra truputį susiję ir su Lietuvos praeities (jos šiaurinio pakraščio) tyrinėjimais, minėti skyreliai ilgam liks lengviausiai pasiekiamą medžiagą apie juos. Tiesa, ji būtų dar išsamesnė, jeigu ši dalis būtų iliustruota tyrinėtojų pagrindinių darbų viršelių faksimilėmis (yra tik A. Tulsės knygos viršelis – p. 231) bei darbų bibliografijomis. Surinkus tiek medžiagos apie kiekvieną iš jų tą padaryti buvo galima be jokio vargo.

Paskutinė aptariamos knygos dalis skirta mažiau žinomiems Naujųjų–Naujausiųjų laikų pradžios kartografiniams–ikonografiniams Latvijos pilių šaltiniams: XVII a. pilių planams Karališkajame karo archyve Stokholme ir Valstybiniame istorijos archyve Rygoje, markizo Filipo Paulučio (1779–1849) albume, dabar saugomame Latvijos akademiniėje bibliotekoje (visos 16 spalvotų knygos iliustracijų yra iš šio albumo) bei barono Karlo fon Ungerno-Sternbergo (1773–1830) Vidžemės pilių vaizdams. Ir nors lituanistikos tarp jų nėra, visa ši medžiaga leidžia geriau įsivaizduoti tiek pačias pilis, tiek ir jų ankstyvasias fiksavimo tendencijas.

Ievos Osės darbas yra vertinga mokslo istorijos ir mūrinių pilių pažinimo studija, turinti ir nemažą šaltiniotyrynę vertę. Tai, kad ji išleista „Latvijos viduramžių pilių“ antrajame tome, rodo, kad mūsų šiauriniai kaimynai pradėjo įgyvendinti ambicingą, bet labai reikšmingą projektą – skelbti šių pilių tyrinėjimų medžiagą. Tiek ji, tiek ir dar netyrinėtos skaitlingos mūrinės pilys leidžia manyti, kad ateityje Latvija gali tapti regiono mūrinių pilių tyrimų centru.

Gintautas ZABIELA

⁴ Mugurēvičs E. Oļiņkalna un Lokstenes pilsnovadi: 3–15.gs. arheoloģiskie pieminekļi. Rīga, 1977; Šnore E., Zariņa A. Senā Sēlpils. Rīga, 1980.

⁵ Dukša T. Unikalių architektūros paminklų kartografavimas Lietuvoje ir už jos ribų 1972–1982 m. laikotarpiu // Lietuvos kultūros paveldo kartografiniai tyrimai: raida, būklė, perspektyva. Vilnius, 2001, p. 133.